

ШЛЯХИ ВІДТВОРЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ ТА РЕГІОНІВ

Лайко О.І.

У статті описані та запропоновані до використання заходи щодо відновлення відтворювальної функції економічної системи для забезпечення зростання інвестиційного потенціалу. Проведено аналіз інвестиційного процесу в Україні та в окремих регіонах, а також здійснено порівняння з іншими країнами, за допомогою якого виявлені основні структурно-динамічні особливості їхнього економічного розвитку та намічені основні шляхи структурної перебудови системи управління інвестиційним процесом в Україні та регіонах. Основні зміни в процесі інвестиційного регулювання пропонуються в економічній та адміністративній сферах.

Вступ. Вирішальним фактором тривалого та стабільного економічного розвитку є наявність сприятливих умов для забезпечення розширеного відтворення інвестованого капіталу суб'єктів господарювання. Наша країна в цілому та в розрізі окремих регіонів забезпечена різноманітним ресурсним складовим інтегрального економічного потенціалу. Деякими вітчизняними та іноземними науковцями, фахівцями в області інвестиційно-економічної політики стверджується, що потенційно Україна може бути однією з провідних країн Європи, де вкладають прямі та портфельні іноземні інвестиції. Цьому сприяє її великий внутрішній ринок, значний промисловий і сільськогосподарський потенціал, а також вигідність геополітичного розташування України на перехресті торговельних шляхів Європи та Азії. Однак, на нашу думку, проблема полягає у відсутності комплексних умов для ефективного проведення господарської діяльності в Україні, у відсутності факторів забезпечення відтворювальних процесів. Без інституціональної, інституційно-інфраструктурної та гуманітарної складових ресурсне забезпечення навряд чи зможе перетворитись на інвестиційний потенціал. Саме тому попри очікування бурхливого розвитку та припливу інвестицій, суттєвого економічного зростання не відбувається [1].

Проблема активізації інвестиційного процесу та збільшення обсягів інвестиційних ресурсів розкривається в працях багатьох відомих економістів: О.І. Амоші, І.А.Бланка, Б.В. Буркинського, О.В.Гаврилюка, В.М. Геєця, З.В. Герасимчук, М.С.Герасимчука, Б.В.Губського,

А.І.Даниленка, Ю.В.Макогона,, А.А.Пересади, А.С.Філіпенка, В.П.Савчука та інших. Серед праць зарубіжних вчених, які досліджували проблеми теорії інвестування виділимо праці Г.Бірмана, В.Беренца, Л.Дж.Гітмана, М.Д.Джонка, Д.Норкотта, В.Шарпа, Дж.Р.Хікса, М.Портера, та інших. Однак розробка дієвих важелів активізації інвестиційного процесу через механізми відтворення підприємницького капіталу в процесі його господарського кругообігу залишається актуальним і важливим завданням.

Постановка задачі. Умови відтворення інвестиційного потенціалу в країні не є достатньо ефективними, а централізованість інвестиційної політики не дозволяє на регіональному рівні ефективно регулювати та контролювати інвестиційний процес. За умов наявності в кожному регіоні свого специфічного набору ресурсних складових інвестиційного потенціалу в країні відсутня регіональна свобода та відповідальність для реального регулювання місцевою владою інвестиційного ринку. При майже повній нерозвиненості інфраструктурного сектору та відсутності інституціональних і інституційних умов для реалізації людської гуманітарно-інтелектуальної складової інвестиційного потенціалу ми маємо лише ресурсний набір засобів інвестування без належних, регіонально диференційованих, а значить ефективних важелів сприяння швидкому відтворенню інвестицій. Головним завданням ми вбачаємо розробку заходів щодо встановлення належного кондиційного середовища для відтворення вкладеного суб'єктами господарювання капіталу, а, значить, і інвестиційного потенціалу. Головними сферами, в яких слід вдосконалювати систему інвестиційного регулювання, на нашу думку, є сфера нормативно-правового забезпечення та сфера практичного адміністрування, в тому числі дозвільного і податкового.

Результати. Становлення вітчизняної системи господарювання та умов відтворення інвестованих капіталів відбулось своєрідним та дещо специфічним шляхом [2 с.131, 3]. В умовах перманентної нестабільності та нерозвиненості інвестиційних інституцій в Україні надходження фінансових ресурсів від іноземних інвесторів є вкрай обмеженим [4]. Бюджетний дефіцит та недостатня реальна диверсифікованість фінансово-кредитних установ, підсилені наслідками світової фінансової кризи, також не дозволяють сподіватись на суттєвий приріст інвестиційних ресурсів в цій сфері. Фактично, інвестиційний процес суб'єктів господарювання поставлений в умови переважного самофінансування, а значить питання ефективного регулювання руху фінансових потоків постає особливо гостро. Оскільки зворотні фінансові потоки на ринках вітчизняних товарів, робіт, послуг є джерелом оновлення інвестованої вартості у вітчизняний виробничий сектор, то для прискореного оновлення інвестиційного потенціалу підприємств регіону необхідним є якомога

більш швидке обертання капіталу. Причому диференційовані регіональні умови інституціонально-інституційного забезпечення інвестиційного процесу є вирішальними.

Об'єктно-суб'єктне розуміння категорії інвестиційного потенціалу і врахування в цьому понятті кількісних та якісних сторін дозволяють нам визначати інвестиційний потенціал як поєднання інвестиційних ресурсів та умов їхньої реалізації [2, с.20] (рис. 1)

Наявні ресурси лише тоді перетворюються на потенціал, коли достатньо сил, умов, енергії для їх використання та отримання бажаного результату.

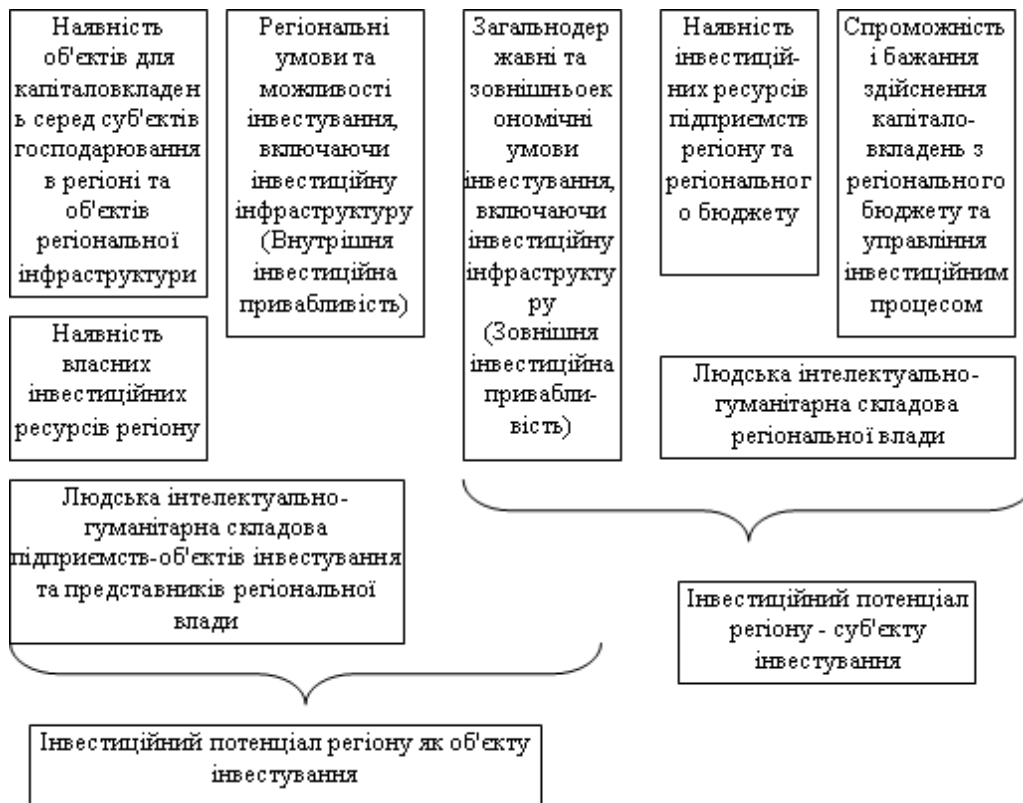

Рис. 1 Класифікаційна схема категорії "інвестиційний потенціал регіону"

Наявність та комплексне функціонування складових інвестиційного потенціалу здатні забезпечити їхній взаємний розвиток та зростання. Саме відсутність комплексності в «роботі» всіх необхідних складових інвестиційного процесу спричинила «деформацію» ресурсної складової інвестиційного потенціалу на користь лише власних фінансових

джерел (табл. 1, 2) та призвела до слабодітворюваності власного капіталу більшості вітчизняних виробників. Мова йде саме про виробників вітчизняної товарної продукції, оскільки саме вони здатні створювати максимальну додану вартість і розгалужені «ланцюги» товарних ринків [4], а це найбільш надійний та ефективний шлях примноження власного капіталу без залежності від інтересів іноземних партнерів.

Таблиця 1

Динаміка та структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування в Україні*

	2002		2005		2008		2009		9 міс. 2010р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	37178	100	93096	100	233081	100	151777	100	103295	100
у тому числі за рахунок										
коштів державного бюджету	1863	5	5077	5,5	11576	5	6687	4,4	4644,9	4,5
коштів місцевих бюджетів	1365	3,7	3915	4,2	9918	4,3	4161	2,7	2258,5	2,2
власних коштів підприємств та організацій	24470	65,8	53424	57,4	132138	56,7	96019	63,3	64726,6	62,7
кредитів банків та інших позик	1985	5,3	13740	14,8	40451	17,4	21581	14,2	12876,5	12,5
коштів іноземних інвесторів	2068	5,6	4688	5	7591	3,3	6859	4,5	2430,4	2,3
коштів населення на: - будівництво власних квартир	-	-	-	-	9495	4,1	4792	3,2	2958,1	2,9
- індивідуальне житлове будівництво	1573	4,2	3091	3,3	11589	5	5502	3,6	9441,4	9,1
інших джерел фінансування	3854	10,4	9161	9,8	10323	4,4	6176	4,1	3958,3	3,8

*- укладено за даними Державного комітету статистики України [5]

Ситуація зі структурою джерел фінансування інвестиційного процесу в Україні майже дублюється в кожному окремому регіоні.

Наприклад, в Одеській області, як і в цілому по Україні, інвестиційний процес фінансується за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання приблизно на 60%.

Таблиця 2

Динаміка та структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування в Одеській області*

	2002		2005		2007		2008		2009		9 міс. 2010	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	2609		5154		10500		12484		9959		5514	
у тому числі за рахунок												
коштів державного бюджету	123	4,7	500	9,7	599	5,7	497	4,0	258	2,6	124	2,3
коштів місцевих бюджетів	61	2,3	76	1,5	208	2,0	277	2,2	116	1,2	110	2,0
власних коштів підприємств та організацій	1701	65,2	2345	45,5	5621	53,5	6890	55,2	5830	58,5	3325	60,3
кредитів банків та інших позик	285	10,9	805	15,6	2004	19,1	2245	18,0	2248	22,6	932	16,9
коштів іноземних інвесторів	191	7,3	553	10,7	228	2,2	627	5,0	400	4,0	93	1,7
коштів населення на будівництво власних квартир	992	9,4	951	7,6	593	5,9	229	4,2
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	79	3,0	104	2,0	504	4,8	647	5,2	277	2,8	398	7,2
інших джерел фінансування	169	6,6	771	15,0	344	3,3	350	2,8	237	2,4	109	2,0

*- укладено за даними Державного комітету статистики в Одеській області [6]

Окрім проблем з відсутністю комплексної ефективної взаємодії інституцій в інвестиційному процесі вдається в знаки кількісна недостатня

забезпеченість фінансовими ресурсами. Реально задіяна в інвестиційному процесі ресурсна складова потенціалу є недостатньою для переходу до інтенсивного економічного зростання. Так, щорічний приріст капітальних інвестицій в Україні складає близько 20-30 млрд.дол. США, при тому, що розрахункова потреба в капіталовкладеннях для комплексної структурної перебудови вітчизняної економіки складає близько 2000 млрд. дол. США [1, 2]. До того ж нерозвиненість інвестиційної інфраструктури та комплексна нестабільність в країні призводять до постійного зростання непродуктивного відтоку фінансового капіталу за кордон, який, за своїми обсягами в 2008-2009 роках склав близько 17% від річної потреби країни в інвестиціях [2, с.275].

Інвестиційні ресурси в економічній системі повинні постійно відтворюватись, причому відтворення повинно бути не лише розширеним, але й супроводжуватись структурними змінами.

Таблиця 3

**Оцінка ресурсного інвестиційного потенціалу
України та регіонів, млн. грн.***

	1996р.	2000р.	2004р.	2005р.	2007р.	2008р.	2009р.
Україна							
Капітальні інвестиції	12557	23629	75714	93096	188486	233081	192878
Ресурсний інвестиційний потенціал	16288	41888	110781	129345	238562	267862	212166
% у ВВП	19,98	24,63	32,10	29,30	33,10	28,2	26,7
Дніпропетровська область	1855,2	4187,5	8501,3	11296	23060	23968	22410
Донецька область	3021,6	6948,3	13593,	17239	29285	31941	28970
Київська область	698,01	1951,4	3018,2	4977,2	8574,2	10211	10040
Одеська область	1034	3395,7	5534,4	6519,2	11491	12711	12317
м. Київ	3543,3	11684	20738	26762	48108	52638	50796

*- розраховано за офіційними статистичними даними [7]

Незважаючи на прогресуючі останніми роками обсяги капіталовкладень в економіку України та окремих регіонів, щоправда дещо скориговані наслідками світової фінансової кризи, такі обсяги в порівнянні з 1990 роком (еквівалент 275184,18 млн.грн.) все ще є недостатніми (рис.2).

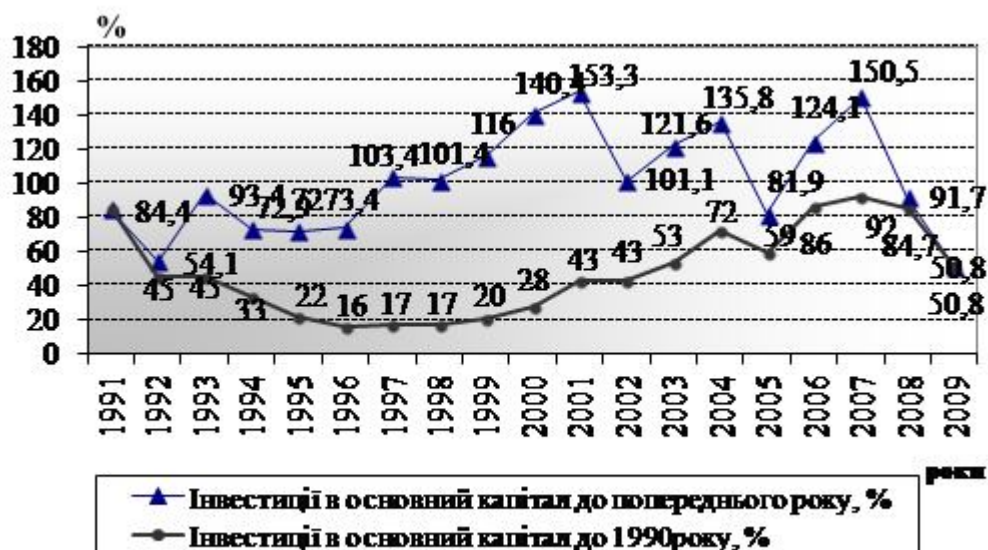

Рис. 2.1 Індекси інвестицій в основний капітал підприємств і організацій України [13]

Щорічний приріст інвестицій в основний капітал в Україні на 24% в 2008 році в абсолютному значенні (5,69 млрд. дол. США) ще не досягає обсягів 1990 року. Так, інвестиційна складова ВВП України в 1990 році складала 27,7 млрд. дол. США, а в 2008 році – 9,7 млрд. дол. США в порівняних цінах 1990 року і 49,1 млрд. дол. США в діючих цінах. Це підтверджує наявність низької інвестиційної бази, втраченої в період саморегулювання економіки. Таким чином, в ході прогресуючого на перший погляд інвестиційного процесу відбувається компенсація втрачених позицій.

Налагодження інвестиційного клімату, створення сприятливих для інвесторів умов – це важливе стратегічне завдання, але воно є довгостроковим і залучення суттєвих обсягів іноземного капіталу з додержанням інтересів як передаючої, так і приймаючої сторін може відбутись, на нашу думку, лише в далекій перспективі. А для активізації інвестиційного процесу необхідним є відновлення відтворювальної функції товарно-фінансових потоків на вітчизняних ринках. Максимальна швидкість обігу коштів, максимальна кількість циклів створення доданої вартості в країні – це фактори активізації відтворення інвестованих ресурсів. Для створення повноцінного сприятливого інвестиційного середовища необхідними є не тільки примноження вкладеної в господарський обіг вартості, але й реструктуризація господарського

комплексу з акцентом на пріоритетний розвиток тих секторів ринків, де створюється максимальна питома вага доданої вартості.

Існуючий інвестиційний процес в Україні сприяє відтворенню народногосподарського комплексу, але не сприяє оновленню та вдосконаленню його структури.

Варто розглянути структуру економічних систем різних країн світу в розрізі їхнього поділу на сектори. Так, за методикою Світового банку проводиться розбиття ВВП країн світу на сектори. А саме:

- сировинний (сільське господарство та добувна промисловість);
- індустріальний (переробна промисловість);
- сектор послуг (інфраструктурний сектор) (табл. 4).

Таблиця 4

Секторна структура економічних систем різних країн світу*

Країни	ВВП		Додана вартість, створена в секторах економіки, % до ВВП			
	2008р. , млн. US \$	Середн. зрост. 2000-2008р.	Сільсько-господарському	Індустріальному		Сфері послуг
				Добув-ному	Перероб-ному	
Україна	180355	7,2	11	12	22	55
Росія	1607816	6,8	5	20	18	57
США	14204322	2,5	1	7	14	77
Китай	4326187	10,4	11	5	44	40
Гонконг	215355	5,2	0	1	7	92
Японія	4909272	1,6	1	2	28	68
Германія	3652824	1,2	1	4	26	69
Світові показники	60587016	3,2	3	4	24	69

*-Розраховано за даними Світового банку [8]

Структура народногосподарського комплексу визначає його тип і те, на які сектори покладаються найбільші сподівання, і які з них в результаті приносять найбільшу економічну вигоду. Більшість західних розвинених країн віддала перевагу розвитку інфраструктурного сектору, головним чином фінансового, що пояснюється надзвичайно швидкими темпами обігу коштів, відсутністю особливих складнощів в організації бізнесу та порівняно високою рентабельністю. Однак відсутність процесів створення споживчої вартості і використання в господарському обороті тимчасово вільних коштів підприємств реального сектору економіки

спричинило до недофінансування і затримки обігу капіталу у виробничому секторі і, як наслідок – кризові наслідки. Натомість економічне піднесення таких країн як Китай, Гонконг, Японія пояснюється, з нашої точки зору, наявністю максимально можливої кількості повних «ланцюжків» товарних ринків в економічній системі, що, в свою чергу, забезпечило належні умови для відтворення інвестованих у виробництво капіталів.

Своєрідним індикатором активного відтворення капіталу в країні та ефективності структури народногосподарського комплексу країни може виступати структура експорту товарів за ознакою наявності промислових та непромислових товарів. Такі азійські країни як Китай, Гонконг, Японія в структурі свого експорту мають близько 90% промислових товарів, з яких до 30% - товари високотехнологічні [9]. Для порівняння в Україні в структурі експорту промислові товари займають близько 77%, однак в тому числі на 39% - це товари з низькою доданою вартістю, тобто, фактично – це сировинні ресурси і лише 4% - товари високотехнологічні. Росією експортується промислових товарів всього на 17% в загальній сукупності експорту і лідируючими позиціями в експорті є нафта, газ та продукція лісового господарства. В той же час високотехнологічність продукції, що експортується не обов'язково є головною запорукою успіху, хоча це й бажаний фактор. Вирішальним, на нашу думку, є ефект від раціонального використання спеціалізації. Так, наприклад, Туреччина в структурі експорту має 0% високотехнологічної продукції, однак бурхливий економічний розвиток останніх років було забезпечено в країні за рахунок спеціалізації на виробництві продукції легкої промисловості та на виробництві сільськогосподарської продукції, що має кращі цінові та сезонні конкурентні переваги в інших країнах [9]. Саме тому для активізації процесів відтворення інвестиційного потенціалу необхідним вбачаємо фактор регіональної та ринкової спеціалізації.

Саме тому виникає потреба у втручанні держави в інвестиційний процес. Для підтримки інноваційного розвитку в основі регуляторного впливу держави повинна бути покладена концепція трансформації інвестиційного комплексу регіонів і країни в цілому. У процесі переходу до ринкових умов інвестиційний комплекс фактично сформувався хаотично і є незбалансованим. Ринкова структура економіки не відповідає більше вертикально-вертикально-орієнтованим механізмам керування, у тому числі й інвестиційному процесу.

Головними дієвими регуляторами, на нашу думку, повинні стати норми адміністративного регулювання із відповідними інституціями, а також деякі податкові важелі.

Забезпечення регіональної свободи та відповідальності в управлінні інвестиційним процесом може бути досягнуто шляхом такої

децентразації, як надання повноважень місцевим органам влади щодо майже повного супроводження інвестиційних проектів. Маються на увазі дозвільні питання. Однак така свобода повинна супроводжуватись особистою відповідальністю державних службовців у вигляді гарантії незмінності умов ведення бізнесу суб'єктом господарювання, що реалізує інвестиційний проект. Найбільш ефективно, на наш погляд, є посадова, спадкова відповідальність за підтримку інвестиційних проектів. До того ж для вітчизняних інвесторів повинні встановлюватись переліки пріоритетних видів діяльності які є бажаними для розвитку в кожному регіоні і за якими, відповідно, надаватимуться певні пільги. Хочеться підкреслити, що принцип пільгового ставлення повинен застосовуватись не для суб'єктів підприємництва, не для видів діяльності, а для певних інвестиційних проектів. Саме таким шляхом, на нашу думку, ми зможемо ефективно використати регіональні переваги та ефект спеціалізації.

З точки зору ринкового регулювання інвестиційного процесу, перевага повинна надаватись таким проектам, що передбачають підтримку повних ланцюгів створення доданої вартості (від виробництва сировини до передпродажної обробки та супроводження реалізації готових виробів) та відтворення її через зворотні фінансові потоки.

Висновки. Ефективне функціонування економічної системи та забезпечення стабільного примноження інвестиційного потенціалу країни та окремих регіонів можливі за умови комплексного поєднання ресурсної, інфраструктурної та гуманітарної складових. Вирішальним є той курс, який бере країна в своїй економічній політиці, щодо розставлення пріоритетів стосовно переважного розвитку індустріальної, інноваційної сфери або розвитку сфери сировинного виробництва. Дуже важливо, щоб при прийнятті подібних рішень враховувались особливості розвитку окремих територій країни, наявні передумови, досвід. Тільки шляхом децентралізації повноважень з державного регулювання стану виконання інвестиційних проектів можливим ставатиме використання ефекту спеціалізації регіонів. В той же час додаткові повноваження державних службовців мають супроводжуватись посадовою спадкоємною відповідальністю щодо виконання зобов'язань по супроводженню інвестиційних проектів. Механізм активізації відтворення інвестиційного потенціалу, на нашу думку, полягає в комплексному регуляторному впливі державних органів на стадії процесу суспільного виробництва.

Література:

1. Дані офіційного сайту посольства України в США. Торговельно-економічне співробітництво <http://www.mfa.gov.ua/usa/ua/9069.htm>
2. Лайко О.І. Інвестиційний потенціал регіону: використання та непродуктивний відтік капіталу. Монографія. / За наук. ред. акад. Б.В. Буркинського. - Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2009. - 433 с.
3. Пасхавер О.Й. Великий український капітал: взаємовідносини з владою і суспільством / О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, К.М. Агеєва. В надзаг.: Центр економічного розвитку. – К.: “Дух і літера”, 2007. – 130 с.
4. Лайко О.І., Лисюк В.М. Регулювання ефективності фінансових потоків на товарних ринках // Вісник соціально-економічних досліджень, Вип. 37., – Одеса: Одеський державний економічний університет, 2009. – С. 88-93.
5. Дані Деркомстату України. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування. (http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ibd/kindj/infin_u/arh_inv2010.html)
6. Дані Головного управління статистики України в Одеській області. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування. (http://www.od.ukrstat.gov.ua/stat_info/invest/invest3.htm)
7. Статистичний щорічник України 2009. Регіональні співставлення (с.18). м.Київ – Державний комітет статистики України, 2010
8. Звіт Світового банку 2010 (<http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2010/Resources/5287678-1226014527953/WDR10-Full-Text.pdf>)
9. Офіційні дані статистичного відділу ООН. Дані про товарну структуру зовнішньої торгівлі країн світу. (<http://unstats.un.org/unsd/snaama/cList.asp>)

Abstract

Layko A. I.

Ways of the country and regions investment potential renewal.

The ways of the reproductive function of the economic system restore and the ways of investment potential growth achievement are described and proposed to use in the article. The analysis of the investment process in Ukraine and in some regions are made, and the comparison with other countries, which identified the main structural and dynamic features of their economic development and identify the main ways of the investment management process restructuring in Ukraine and the regions is provided. The main changes in the investment regulation are proposed in the economic and administrative spheres.